

Није грешка у наслову. Дакле, нису гуске. “Ко овца у магли”, ето на шта себи личи власник једног малог предузећа из Београда, с глобалном финансијском кризом пред вратима. Овце су за шишање, каже, у глобалној кризи или без ње, само што од магле још не може да утврди где ће прво да га дохвати. И кад. Занимљиво је, међутим, да на српском, за разлику од исландског језика, “новац” и “овца” нису хомоними. Зато српски оптимисти верују да она нова исландска шала објављена недавно у “Тајму”, како само једно од тога двога може да вас нахрани и огреје, уколико сте спремни да једете овчетину и носите вунену одећу, не би требало да важи за Србе. Или како је виспрено на Студију Б, покушао неки дан да закључи Милан Париводић, бивши министар за економске односе са иностранством, ако нисмо за трпезом кад се једе месо, онда нисмо за столом ни кад се уваљују коске. Зато, ваљда, нема секирације?

Песимисти међу економским и оним другим аналитичарима, убеђени су да су нам кости сућене. Баш зато што нисмо ни лизнули оно месо. И веома су забринуте. Кажу да гувернер НБС Радован Јелашић неће моћи довека да продаје девизе из резерви како би спречио инфлацију. Јер ризикује да драстично истопи девизне резерве, па да се динару осмехне 1993. година. Истини за вољу, гувернер Јелашић је рекао да нема намеру то да ради, сем да помало на дневном нивоу “пегла” курс. Оптимисти пак кажу да буде ли “стани-пани”, постоје уверавања да ће ММФ да нам “утрчи” с две милијарде долара кредита. Као што је ових дана обећао да ће “утрчати” девестираном финансијском систему Исланда. Као што ће Украјина узети 16,5 милијарди долара кредита од ММФ-а, или Мађарска 26 милијарди, од кога све не. “Али, само ако буде стани-пани”, рећи ће за НИН Горан Николић, сарадник Привредне коморе Србије. Ипак, Млађан Динкић, министар економије и регионалног развоја рече на Осмом економском самиту Србије да нам нису у овом тренутку потребне позајмице ММФ-а, али да нам је потребан нови аранжман са овом институцијом због психолошког ефекта. “Нови аранжман би повећао наш рејтинг и углед код других инвеститора и финансијских институција”, рече потпредседник српске владе Динкић. Економисти воле да подсети да задуживање код ММФ-а увек значи и приморавање на смањење јавне потрошње. Зато је Сајмон Греј, шеф канцеларије Светске банке у Београду, на време и упозорио задужену Србију да мора да смањи јавну потрошњу како би избегла индиректне ефекте светске финансијске кризе. Или, како је то недавно објаснио финансијски консултант Небојша Катић: “У тренутку када развијене земље повећавају буџетско трошење како би ублажиле ефекте кризе, земље источне Европе ће чинити супротно. Док ће западне економије покушати да из рецесије изађу стимулацијом свих видова потрошње, источноевропске ће то морати да чине обарањем јавне потрошње.”

Укратко, док је овдашњим европејцима и антиевропејцима глобална економска криза таман добро дошла да поново оштре своје језике и тастатуре о томе да ли је либерални капитализам на коленима или није, и треба ли још једном размислити постоји ли

алтернатива евро-атлантским интеграцијама, талас финансијског колапса је почео озбиљно да запљускује Србију. Како рече Стојан Стаменковић, сарадник Економског института: “Не сматрам да смо у кризи, али смо на путу ка кризи.” И није то ништа необично, и европски и домаћи економисти предвиђају да ће се криза која данас највише погађа Мађарску и Украјину, проширити по целом европском континенту, а да ће у највећем сосу бити они финансијски системи у којима се привреда и грађани задужују у страној валути, а банке су у већинском иностраном власништву. А то нам је нешто познато? Читајте, бивше комунистичке земље у првом реду. Зато што смањење страних инвестиција аутоматски увећава платнобилансни дефицит, али и зато што централне банке и владе тих земаља неће моћи да реагују онако како су реаговале највеће западне привреде.

Него, пропада ли тај капитализам? Сви саговорници НИН-а, рекоше кратко: “Не.” Миодраг Зец, професор економије на Филозофском факултету у Београду каже за НИН: “Прича о крају историје, крају капитализма као поретка – није тачна. Свет се заиста налази у великој глобалној кризи, дубоког и поремећеног односа између реалног и финансијског сектора. Није у кризи либерални капитализам, јер више га и нема, није то чак ни неолиберални капитализам, него корпоративни капитализам. Реч је о корпоративно-бирокупативном капитализму. На пример, имате пензионе фондове у којима не губи онај ко управља таквим фондом, он је наплатио све своје на улазу и излазу, сви су они наплатили себе. Угрожени су депозитари, мали купци акција и штедише. Банке, крупне корпорације управљају туђим новцем. Глобални је тренд да плате менаџмента расту, а профити генерално падају.”

Вацлав Клаус председник Чешке и професор на Високој економској школи Карловог универзитета у Прагу, написао је у прошлом броју НИН-а да су регулатори изневерили: “Амерички и европски регулатори су интервенцијама водили финансијске институције у ризичне активности на нерегулисаним тржиштима и у покривање ризика посредством компликованих финансијских продуката и техника.” Није дакле, проблем настао због недостатка регулативе него у неспровођењу регулативе.

Професор Зец каже да је кључ у инсистирању на личној одговорности регулатора почевши од Централне банке, од Комисије за хартије од вредности у Америци, од начина на који функционишу ревизорске, одиторске куће, рејтинг агенције... Регулатори су идентификовали проблем и нису хтели да га саопште јавно.

“Они имају овлашћење да селективно контролишу велику моћ, да фризирају извештаје. Особа која је открила аферу Енрон, која је била почетак свега овога, отпуштена је с

посла. Та дама је открила да су биланси надувани и лажни. Они који су прикрили аферу Енрон узели су велике отпремнине, разишли се и ништа им се није десило. Дакле, просто, само треба свако да буде одговоран лично за пропусте које је начинио у контроли. Менаџмент наручује извештаје какве хоће и тако обмањује и јавност и акционаре и депозитаре. То је као у Југословенској армији. Извештаји су у реду, а на крају – изгубили смо рат. Све је на броју, ниједан тенк не пали. Решење видим не у повећању регулативе, него у њеном одговорном спровођењу с једне стране и с друге стране саопштавању државе да онај ко је направио губитак – мора да га сноси. Да ли је сад неко од регулаторних тела у овој финансијској кризи, у слому берзе у свету одговарао? Није. Све се покрива фатумом тржишта. Присутвујемо глобалном процесу да се социјализују губици, а да се приватизују добици. Неко је нешто из свега овога добро зарадио, узео је паре, изнео их из система, па сад држава, односно друштво, односно порески обвезници треба да снесе трошкове за то. У том смислу је окренутост држави, очекивање да држава спаси све, погрешно. Јер, да је држава то могла не би пропао совјетски, не би пропао самоуправни систем” (др Миодраг Зеџ).

Ни Горан Николић, сарадник Привредне коморе Србије, не види да постоји алтернативни пут: “Нема га. Идеологије које су требале да убрзају пораст благостања и да направе солидарније друштво, биле су фашизам и комунизам. Либерални капитализам је спор али једино могућ. Идеологије које су хтеле солидарније друштво и благостање сад одмах завршиле у катастрофи, рату и смрти милиона људи. Социјалдемократија подразумева капитализам као стуб.”

Вацлав Клаус, дугогодишњи банкар то овако види: “После година раста мора законито доћи до пада... Покушај ослобађања од повремених криза, пада економског раста или рецесија, овде је већ постојао. Звао се комунизам. Веровало се да ће централно планирање одстранити ове непријатне пропратне појаве капитализма. Знамо да се то није догодило, односно, требало би да то знамо. Они који су имали ту срећу да не живе у комунизму, не би требало да упадају у исте илузије и да понављају фаталне грешке као наши преци пре много деценија. То што се после дугих година изванредно успешног економског раста у целом свету сада збива на финансијским тржиштима, није неуобичајено.”

Међутим, економисти који су говорили за НИН кажу да ће ова светска економска криза утицати на Србију више него што се мисли. Јер, и да није финансијског колапса, Србија има читав низ проблема које треба да реши. Србија функционише тако што се непрестано ствара и обнавља дужничко друштво. И тако већ деценијама. Ми трошимо данас, а обавезе се гурају у будућност, дугове ће враћати они који нису још ни рођени.

Др Мирослав Пушоња са *English Scholl of Bussines* на почетку разговора за НИИН цитира Густава ле Бона, француског социјалног психолога који је рекао: “Власт таквих народа обавезно доведе земљу до пропадања. Оуди на власти толико су склони расипању државних ресурса и њиховој распродаји да би могли попунити своје и џепове њихових креатура, а порези се морају стално повећавати. Пошто декаденција захвати политику она се преноси на све елементе цивилизације. Остављене саме себи, такве државе враћају се чистом варварству. Грађани гласају како хоће, али нико о њиховом гласању не води рачуна. То је олигархија људи који воде трговину политиком. Њихова целокупна индустрија и трговина су у рукама странаца. Због тога ти предели имају спољни сјај цивилизације, а унутрашњост народног бића разједа декаденција и немање свести и морала.” Др Пушоња, пословни консултант, у својој књизи “Човек је више од људског ресурса – пут којим се теже иде” доказује да је “то све тачно у свим државама које личе на Србију”.

“Данас се све базира на TQM-у (Тотал квалити менаџменту). Тоталитарна глобална држава била би неизводљива без TQM-а. И ту сам ја увео слободног човека (према невладиним организацијама) као центар света. Он гласа и хоће ово или оно и у његову памет не смемо сумњати, јер ће се срушити демократија. Али ту има један мало жешћи парадокс. То је да у избор тог грађанина не смемо сумњати док бира робу и услуге и то право му никако не можемо оспорити или пеналисати некаквим таксама, али му се оспорава право да бира квалитет државне организације и амбијента у коме је настала таква услуга или производ и да се и сам тамо пресели. А за квалитет организације државе и амбијента одговорна је влада и њене институције. И тај парадокс прелази у апсурд када једна влада која баца другу владу у агонију и на колена у њиховој међусобној борби квалитета хвали ту исту владу код њених поданика и врши пресију да јој они дају мандат. Питате се зашто то ради? Па ето, ако сте директор Партизана каквог бисте голмана пожелели на голу Звезде? Одличног, солидног, осредњег...? Не, НАЈГОРЕГ. Са голманима које бирају наши конкуренти не можемо стићи далеко. А сви наши тимови имају сада такве голмане, или се то мени само чини као и Густаву ле Бону. Код нас је криза и без светске кризе. Ми смо лига у којој ништа није регуларно и по вољи грађанина”, закључује др Пушоња.

Новац и овца, у српском, нису хомоними, али имају четири иста слова.

Др Миодраг Зец, професор економије на Филозофском факултету у Београду

Којих 5 потеза Србија треба да направи како би ублажила последице економске кризе?

1. Требало би да апсолутно зауставимо и оборимо јавну потрошњу на издржљив ниво. Србија је земља са највећом јавном потрошњом у окружењу. И то се мора зауставити.

2. Требало би смањити државна и парадржавна тела и расходе. Нису само проблем државна тела и расходи, дакле војска, полиција, образовање, здравство, већ су и парадржавна тела проблем, контролна тела, парадржавне регулаторне агенције. То су тела са својим приходима, али то су јавни приходи, дакле, таксе. РТС има јавну таксу, РАТЕЛ има јавну таксу, Комисија за хартије од вредности, Народна банка, имају своје приходе али ти приходи нису тржишни приходи. Потребно је зауставити парадржавне расходе то је друго много важно питање.

3. Даље, неке институције смо формирали, а друге нисмо угасили, нова тела се формирају а стара се не ликвидирају. Рецимо формирана је Агенција за регистравање предузећа, огромна је, а судови који су то досад радили нису смањени. Имамо запослених у администрацији више него икад. Не у директној, него у индиректној администрацији, а стално се прича о смањивању. Толико нам је компликован систем да једно предузеће треба да има 5 адвоката, јер толико је потребно да са државом саобраћа. Разна контролна тела долазе, узимају трећину радног времена а ништа не контролишу.

4. Потребно је да се измени начин избора регулаторних тела. И да она буду компетентна. Да ли су наша тела компетентна? Па, нису, то су политичка тела. Да ли се захтевају нека специјална знања, лиценце, међународно искуство за било које регулаторно тело? Не. Услов је партијски. Ако можемо да доведемо тренера за Звезду, што не бисмо довели неко регулаторно тело из иностранства? И лепо рећи шта желимо и шта нам треба. А не само да ту седе партијски активисти, који примају плату од 10.000 евра ни за шта. Регулаторна тела треба да буду мања, ту треба да седи мањи број висококомпетентних људи, који ће прихватити одговорност, па имати ту плату.

5. Јавни сектор треба да се реформише и делимично приватизује. Ако може Фолксваген да има државно учешће и да буде рентабилан може и ЕПС али не овако, него ћете бити плаћени према резултатима које остварите. У реду је да имаш толику плату, али да ту плату имаш јер си повећао добит. А не како је данас што су већи губици то су веће плате. Да не говорим о томе да директор такође треба да буде изабран на конкурс, да буде компетентан да обавља функцију рецимо првог човека ЕПС-а. Овако је власт најрентабилнији бизнис. Дакле или бити у држави или трговати с државом. Зато се и не исплати овде улагати у реални сектор, све је у финансијама, трговини... То би био минимум од ког се мора почети.